

دانشگاه فرهنگیان

فصلنامه علمی تخصصی

پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی

دوره اول، شماره اول، پاییز ۱۳۹۸

ارزیابی محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی از نظر میزان توجه به مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی بر اساس تکنیک آنتروپی شانون

پویا نیکی^۱

سید برزو جمالیان‌زاده^۲

مهران عزیزی محمودآباد^۳

ارسال: ۱۳۹۷/۱۲/۲

پذیرش: ۱۳۹۸/۶/۳۰

چکیده

کسب مهارت‌های اجتماعی یکی از اثرگذارترین راهبردها در دستیابی کودکان و نوجوانان در ایجاد رابطه با همسالان و بهبود یادگیری در محیط‌های آموزشی است. هدف پژوهش حاضر بررسی کتاب مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی از حیث میزان برخورداری از مقوله‌های مهارت‌های اجتماعی می‌باشد. در این پژوهش از روش تحلیل محتوای کمی برای تحلیل متن کتاب مطالعات اجتماعی و از روش آنتروپی شانون جهت تحلیل اهمیت مقوله‌های مهارت‌های اجتماعی و مولفه‌های آن استفاده شده است. تحلیل‌های انجام شده پیرامون کتب مطالعات اجتماعی نشان می‌دهد همه مقوله‌های مهارت‌های اجتماعی (مهارت ارتباطی، مهارت گروهی و مهارت جرأت‌ورزی) در کتب مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی مورد توجه قرار گرفته است و توزیع و حضور مولفه‌های مهارت‌های اجتماعی به ترتیب به مهارت دلیل آوردن، مهارت کارگروهی، مهارت بازخورد، مهارت شنود موثر، مهارت سازشی، مهارت بیان احساسات و در نهایت به مهارت کلامی پرداخته شده است و مهارت‌های دوست‌یابی، مهارت «نه گفتن» و مهارت انتقادپذیر بودن در کتاب درسی جایگاهی ندارد.

کلید واژگان: مطالعات اجتماعی، مهارت‌های اجتماعی، آنتروپی شانون، پنجم ابتدایی

^۱. دانشجوی کارشناسی آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهید ایزدپناه، یاسوج pouya.nikiiii77@gmail.com

^۲. دکتری زبان و ادبیات فارسی گرایش غنایی دانشگاه شیراز، مدرس دانشگاه فرهنگیان

^۳. دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی دانشگاه اصفهان، دبیر آموزش و پرورش و مدرس مدعو دانشگاه فرهنگیان

مقدمه

آموزش دوره ابتدایی در حکم مبنا و اصل همه آموزش‌ها مطرح است و در واقع سنگ زیربنای نظام آموزشی به حساب می‌آید؛ از این رو توجه به این دوره از اهمیتی ویژه برخوردار است. یکی از دروسی که به طور مستقیم به این مسائل ارتباط دارد، مطالعات اجتماعی است. در ایران هر چند، سال‌ها قبل درس مطالعات اجتماعی با عنوان‌های گوناگون در برنامه درسی وجود داشته است؛ اما پس از اصلاحات سال ۱۳۶۸ بحث‌های مربوط به عنوان درس مطالعات اجتماعی از سال ۱۳۷۲ به بعد در دفتر برنامه‌ریزی و تالیف کتاب‌های درسی دوباره اوج گرفت و معلمان بر ضرورت یکپارچه کردن درس‌های تاریخ، جغرافیا و تعلیمات مدنی در دوره ابتدایی تأکید کردند (محمودی، ۱۳۸۰: ۱۸).

بر اساس برنامه درسی ملی که در سال ۱۳۹۰ به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی رسید، حوزه مطالعات اجتماعی به کنش‌ها و تعاملات انسانی و توانایی ایجاد رابطه مثبت و سازنده با خلق حول محور رابطه با خدا؛ درک موقعیت و عناصر آن در ابعاد مختلف (زمان، مکان، عوامل طبیعی و اجتماعی) و سنت‌های الهی حاکم بر فرد و جامعه می‌پردازد؛ و در پی تقویت و پرورش کنش‌های مطلوب، متناسب با نظام معیار اسلامی است. جهت‌گیری کلی در سازماندهی محتوای این درس کسب شایستگی‌های مورد انتظار تا پایان دوره آموزش عمومی در قالب تجربیات یادگیری تلفیقی ارائه می‌شود و فرصت درک مفهوم موقعیت در ابعاد مختلف آن را فراهم می‌کند. همچنین دانش‌آموزان توانایی لازم برای مشارکت آزادانه و آگاهانه فعالیت اجتماعی را کسب می‌کنند. این شیوه سازماندهی محتوا، فرصت‌هایی را برای کسب تجربیات دست اول در سطح کلاس درس، مدرسه و جامعه محلی در اختیار مدارس و مربیان قرار می‌دهد (سند برنامه درسی ملی، ۱۳۹۰).

هدف اصلی آموزش تعلیمات اجتماعی در دوره ابتدایی این است که دانش‌آموزان توانایی لازم را برای انجام دادن وظایف در مقابل خانواده، دوستان و همسایگان به دست آورند، به آموزگاران و اولیای مدرسه احترام بگذارند، بتوانند به مقررات مدرسه پایبند باشند، با رعایت قوانین و مقررات به نیازهای روزمره پاسخ دهند، به پرورش مهارت‌های اجتماعی توجه بیشتری داشته باشند و علاقه به سرزمین و محیط زندگی در آنها افزایش یابد. صاحب‌نظران

درباره مهارت اجتماعی تعریف‌های زیادی ارائه داده‌اند: الیس (۲۰۱۳) مهارت‌های اجتماعی را مجموعه‌هایی از رفتارهای معین و آموخته شده‌ای می‌داند که افراد در روابط میان-فردی، برای به دست آوردن تقویت‌های محیطی یا حفظ آنها انجام می‌دهند.

مهارت‌های اجتماعی بسیار متنوع‌اند و تقسیم‌بندی واحدی برای آن‌ها وجود ندارد و نظریه-پردازان درباره تقسیم‌بندی‌های مهارت‌های اجتماعی دیدگاه‌های متفاوتی دارند (ماتسون و همکاران، ۲۰۰۳). میچل (۲۰۰۶) در یک تقسیم‌بندی آنها را به ۱- حساسیت اجتماعی ۲- ایفای نقش ۳- فهم اجتماعی ۴- یینش روانشناختی ۵- قضاوت اخلاقی و ۶- ارتباط اجتماعی تقسیم می‌کنند. فاتحی‌زاده و فتحی (۱۳۸۰) مهارت‌های اجتماعی را به مهارت‌های ارتباطی، مهارت درک ارزش‌های اجتماعی، مهارت خودگردانی و مهارت مقابله‌ای تقسیم نموده‌اند. همچنین ماتسون و همکاران (۲۰۰۳) مهارت‌های ارتباطی، مهارت نه گفتن، مهارت قدردانی از دیگران و مهارت‌های مقابله‌ای را نیز در مهارت‌های اجتماعی مؤثر می‌دانند.

فتحی (۱۳۷۸) در پژوهشی، مهارت‌های اجتماعی را در پنج گروه مهارت‌های گروهی، ارتباطی، استفاده از خدمات اجتماعی، جلب حمایت دیگران و شناسایی ارزش‌های جامعه طبقه‌بندی نموده است.

خادمی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهش خود که مبانی نظری پژوهش حاضر بر آن استوار است؛ مهارت‌های اجتماعی را در سه گروه مهارت‌های گروهی (مهارت شنود موثر، مهارت کلامی و مهارت بازخورد)، مهارت‌های ارتباطی (مهارت دوست‌یابی، مهارت سازشی و مهارت کارگروهی) و مهارت‌های جرأت‌ورزی (مهارت نه گفتن، مهارت انتقادپذیری، مهارت بیان احساسات و عقاید و مهارت دلیل آوردن) طبقه‌بندی نموده است.

نظر به اهمیت مهارت‌های اجتماعی در مقطع ابتدایی و همچنین عدم بررسی جامعی پیرامون مهارت‌های اجتماعی در کتاب پنجم، این پژوهش در پی آن است که با تحلیل محتوای مهارت‌های اجتماعی به نقد و بررسی این کتاب بپردازد. لذا سؤال پژوهش حاضر از قرار زیر است:

مهارت‌های اجتماعی در کتاب تعلیمات اجتماعی سال پنجم ابتدایی چگونه می‌باشد؟

روش پژوهش

هولستی به نقل از پیلسی ضمن معرفی فن تحلیل محتوا به عنوان مرحله‌ای از جمع‌آوری اطلاعات که در آن محتوای ارتباطات از طریق به کارگیری عینی و منظم قواعد مقوله‌بندی، به اطلاعاتی که می‌توانند خلاصه و با هم مقایسه شوند فن مذکور را ابزار پژوهشی اساسی و مفیدی برای رشته‌های مختلف علمی و بسیاری از مسائل پژوهشی می‌داند (هولستی، ۱۳۸۰) و آذر، روش آنتروپی شانون را از دیگر روش‌های تحلیل محتوا معتبرتر بر می‌شمارد (آذر، ۱۳۸۰: ۱۲). در این پژوهش از روش تحلیل محتوای کمی برای تحلیل متن کتب مطالعات اجتماعی پنجم دوره ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی (خادمی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۵) و از روش آنتروپی شانون جهت تحلیل استفاده شده است.

جامعه آماری شامل کتب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی در سال تحصیلی ۹۷-۹۸ می‌باشد. برای محاسبه قابلیت اعتماد از روش کدگذاری مجدد استفاده شد. به این صورت که رمزگذاری اول توسط پژوهشگر و رمزگذاری دوم و سوم توسط دو دانشجوی کارشناسی ارشد انجام شد. رمزگذاران قبل از رمزگذاری آموزش داده شدند و دستورالعمل شاخص‌های مورد استفاده در پژوهش و تعاریف دقیق آن‌ها برای رمزگذاران تشریح شد. ضریب پایایی با استفاده از فرمول ویلیام اسکات سنجیده شد (هولستی، ۱۳۸۰).

$$P_i = \frac{\text{درصد توافق مورد انتظار} - \text{درصد توافق مشاهده شده}}{\text{درصد توافق مورد انتظار} - 1}$$

ضریب قابلیت اعتماد ۹۱ درصد بدست آمد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های حاصل از تحلیل محتوای کمی کتاب مطالعات اجتماعی پنجم دوره ابتدایی بر اساس مقوله‌ها و مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی به تفصیل در جداول زیر بیان شده است. این کتاب دارای ۵ فصل مشتمل بر ۶ صفحه ابتدایی، ۱۱۲ صفحه درسی و ۱۷ صفحه کاربرگ فعالیت‌هایی است. جدول شماره ۱ محتوای فصول این کتاب را نشان می‌دهد.

جدول ۱: اطلاعات فصل‌های کتاب

عناوین	تعداد صفحات	تعداد عکس‌ها	تعداد فعالیت‌ها
اطلاعات کتاب‌شناختی، سخنی با معلمان و فهرست	۶	---	---
فصل اول- زندگی با دیگران	۲۰	۵۷	۱۴
فصل دوم- سرزمین ما	۳۴	۱۱۲	۲۰
فصل سوم- زندگی در نواحی دیگر جهان	۲۴	۸۰	۸
فصل چهارم- زیارت مکان‌های مقدس	۱۸	۲۸	۶
فصل پنجم- ایران بعد از اسلام	۱۶	۵۳	۵
کاربرگ‌های فعالیت	۱۷	---	---

جدول ۲: جدول ارتباط بین مقوله‌ها و مولفه‌ها و فراوانی مقوله‌ها و مؤلفه‌های پژوهش در کتاب مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی

مقوله‌ها	مهارت مولفه‌ها	فصل اول	فصل دوم	فصل سوم	فصل چهارم	فصل پنجم
مهارت ارتباطی	مهارت شنود مؤثر	۱۰	۲	۲	۶	---
	مهارت کلامی	۴۶	۱۲	۶	۳۷	---
	مهارت بازخورد	۵	۱۲	۲۳	۱۶	۲
مهارت‌های گروهی	مهارت دوست‌یابی	---	---	۴	---	---
	مهارت سازشی	۷	۳	---	۱	۳
	مهارت کار گروهی	۲۷	۲۵	۷	۱۳	۵
مهارت جرأت‌ورزی	مهارت نه گفتن	۲	---	---	---	---
	مهارت انتقادپذیری	---	۱	---	---	---
	مهارت بیان احساسات و عقاید	۲۵	۱۲	۱	۳	۷
	مهارت دلیل آوردن	۳۹	۴۴	۷	۹	۹

یافته‌های حاصل از تحلیل محتوای مولفه‌های مهارت‌های اجتماعی کتاب مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی

مرحله اول: جدول فراوانی مقوله‌های پژوهش در کتاب مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی

جدول ۳: فراوانی مقوله‌های پژوهش در کتاب مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی

مهارت جرأت ورزی	مهارت گروهی	مهارت ارتباطی	مقوله‌ها پاسخگو
۶۶	۳۴	۶۱	فصل یک
۵۷	۲۸	۲۶	فصل دو
۸	۱۱	۳۱	فصل سه
۱۲	۱۴	۵۹	فصل چهار
۱۷	۸	۳	فصل پنج

مرحله دوم: جدول داده‌های بهنجار شده مقوله‌های پژوهش

ماتریس فراوانی‌های جدول ۳ را به هنجار کردیم بدین منظور از فرمول شماره ۱ استفاده شده است.

$$P_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{i=1}^m F_{ij}} \quad (1)$$

جدول ۴: داده‌های بهنجار شده مقوله‌های پژوهش

مهارت‌های جرأت ورزی	مهارت‌های گروهی	مهارت‌های ارتباطی	مقوله‌ها پاسخگو
۰/۴۲	۰/۳۶	۰/۳۴	فصل اول
۰/۳۵	۰/۲۹	۰/۱۴	فصل دوم
۰/۰۵	۰/۱۱	۰/۱۷	فصل سوم
۰/۰۷	۰/۱۵	۰/۳۳	فصل چهارم
۰/۱۰	۰/۰۸	۰/۰۲	فصل پنجم

مرحله سوم: جدول میزان عدم اطمینان E_j حاصل از هر یک از مقوله‌ها پس بار اطلاعاتی مقوله j محاسبه گردید بدین منظور از رابطه‌ی شماره ۲ استفاده شده است.

$$E = -K \sum_{i=1}^m [P_{ij} \ln P_{ij}] \quad (j = 1, 2, \dots, n) \quad \text{به طوری که}$$

$$k = \frac{1}{\ln M} \quad \text{است.}$$

(۲)

جدول ۵: میزان عدم اطمینان E_j حاصل از هر یک از مقوله‌ها

مقوله‌ها	مهارت ارتباطی	مهارت گروهی	مهارت جرأت ورزی
ضریب اهمیت	۰/۸۴	۰/۸۸	۰/۷۹

مرحله چهارم: جدول ضریب اهمیت W_j هر یک از مقوله‌ها با استفاده از بار اطلاعاتی مقوله‌ها $(j = 1, 2, \dots, n)$ ضریب اهمیت هر یک از مقوله‌ها محاسبه گردیده است. هر مقوله‌ای که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد دارای ضریب اهمیت (W_j) بیشتری خواهد بود. که از رابطه‌ی زیر به دست می‌آید:

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^n E_j} \quad (۳)$$

W_j شاخصی است که ضریب اهمیت هر مقوله j ام را در یک پیام با توجه به کل پاسخگوها مشخص می‌کند. از طرفی می‌توان با توجه به بردار W ، مقوله‌های حاصل از پیام را نیز رتبه‌بندی نمود.

جدول ۶: ضریب اهمیت W_j هر یک از مقوله‌ها

مقوله‌ها	مهارت ارتباطی	مهارت گروهی	مهارت جرأت ورزی
ضریب اهمیت W_j	۰/۳۳	۰/۳۵	۰/۳۱

یافته‌های حاصل از جدول (۶)، نشان می‌دهد که بیشترین توجه برای توزیع و حضور مهارت‌های اجتماعی به ترتیب به مهارت گروهی، مهارت ارتباطی و در نهایت به مهارت جرأت ورزی پرداخته شده است.

مرحله اول: جدول فراوانی مؤلفه‌های پژوهش در کتاب مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی

جدول ۷: فراوانی مؤلفه‌های پژوهش در کتاب مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی

مقوله‌ها پاسخگو	مهارت شنود موثر	مهارت کلامی	مهارت بازخورد	مهارت دوستیابی	مهارت سازشی	مهارت کارگروهی	مهارت نه گفتن	مهارت انتقادپذیری	مهارت بیان احساسات و عقاید	مهارت دلیل آوردن
فصل یک	۱۰	۴۶	۵	---	۷	۲۷	۲	---	۲۵	۴۶
فصل دو	۲	۱۲	۱۲	---	۳	۲۵	---	۱	۱۲	۴۴
فصل سه	۲	۶	۲۳	۴	---	۷	---	---	۱	۷
فصل چهار	۶	۳۷	۱۶	---	۱	۱۳	---	---	۳	۹
فصل پنج	---	---	۳	---	۳	۵	---	---	۸	۹

مرحله دوم: جدول داده‌های بهنجار شده مؤلفه‌های پژوهش

جدول ۸: داده‌های بهنجار شده مؤلفه‌های پژوهش

مقوله‌ها پاسخگو	مهارت شنود موثر	مهارت کلامی	مهارت بازخورد	مهارت دوستیابی	مهارت سازشی	مهارت کارگروهی	مهارت نه گفتن	مهارت انتقادپذیری	مهارت بیان احساسات و عقاید	مهارت دلیل آوردن
فصل یک	۰/۵	۰/۴۵	۰/۰۸	---	۰/۵	۰/۳۵	۱	---	۰/۵۱	۰/۳۶
فصل دو	۰/۱	۰/۱۲	۰/۲۰	---	۰/۲۱	۰/۳۲	---	۱	۰/۲۴	۰/۴۱
فصل سه	۰/۱	۰/۰۶	۰/۳۹	۱	---	۰/۰۹	---	---	۰/۰۲	۰/۰۶
فصل چهار	۰/۳	۰/۳۶	۰/۲۷	---	۰/۰۷	۰/۱۷	---	---	۰/۰۶	۰/۰۸
فصل پنج	---	---	۰/۰۵	---	۰/۲۱	۰/۰۶	---	---	۰/۱۶	۰/۰۸

مرحله سوم: جدول میزان عدم اطمینان E_r حاصل از هر یک از مقوله‌ها

جدول ۹: میزان عدم اطمینان E_r از هر یک از مقوله‌ها

مقوله‌ها	مهارت شهود موثر	مهارت کلامی	مهارت بازخورد	مهارت دوستیابی	مهارت سازشی	مهارت کارگروهی	مهارت نه گفتن	مهارت انتقادپذیری	مهارت بیان احساسات و عقاید	مهارت دلیل آوردن
ضریب اهمیت	۰/۷۱	۰/۶۹	۰/۸۴	۰	۰/۷۱	۰/۸۶	۰	۰	۰/۷۴	۰/۹۰

مرحله چهارم: جدول ضریب اهمیت W_r هر یک از مقوله‌ها

جدول ۱۰: ضریب اهمیت W_r هر یک از مقوله‌ها

مقوله‌ها	مهارت شهود موثر	مهارت کلامی	مهارت بازخورد	مهارت دوستیابی	مهارت سازشی	مهارت کارگروهی	مهارت نه گفتن	مهارت انتقادپذیری	مهارت بیان احساسات و عقاید	مهارت دلیل آوردن
ضریب اهمیت	۰/۱۳	۰/۱۲	۰/۱۵	۰	۰/۱۳	۰/۱۵	۰	۰	۰/۱۳	۰/۱۶

یافته‌های حاصل از جدول (۱۰)، نشان می‌دهد که بیشترین توجه برای توزیع و حضور مؤلفه‌های مهارت-های اجتماعی به ترتیب به: دلیل آوردن، کارگروهی، بازخورد، شهود موثر، سازشی، بیان احساسات و در نهایت به کلامی پرداخته شده است. همچنین در مهارت‌های اجتماعی ارتباطی بیشترین توجه برای توزیع و حضور به ترتیب به: مهارت بازخورد، مهارت شهود موثر و در نهایت به مهارت کلامی پرداخته شده است؛ در مهارت گروهی به ترتیب به مهارت کارگروهی و سازشی توجه شده، مهارت گروهی دوست‌یابی در کتاب درسی جایگاهی ندارد؛ به علاوه در مهارت جرأت‌ورزی به ترتیب به مهارت دلیل

آوردن و بیان احساسات و عقاید پرداخته شده و مهارت‌های نه گفتن و انتقادپذیر بودن جایگاهی در کتاب درسی ندارد.

نتیجه‌گیری

آموزش مهارت‌های اجتماعی برای رشد در زمینه مهارت‌های شخصی، مهارت‌های زندگی و سازگاری اجتماعی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است (مارکوئز و همکاران، ۲۰۱۴: ۶). این پژوهش با هدف شناسایی مهارت‌های اجتماعی در کتاب مطالعات پنجم ابتدایی انجام شد.

نتایج حاصل از این مطالعه نشان می‌دهد مهارت‌های گروهی اولویت بالاتری را در کتاب درسی به خود اختصاص داده است (به این معنا که مهارت‌های گروهی در کتاب درسی از اهمیت بالاتری برخوردار است). یافته‌های حاصل از تحلیل مهارت‌های گروه نشان می‌دهد که در میان مهارت‌های گروهی ابتدا مهارت کار گروهی و سپس مهارت سازشی مورد تأکید قرار گرفته و به مهارت دوست‌یابی در کتاب درسی توجهی نشده است.

پس از مهارت گروهی مهارت ارتباطی مورد توجه و تأکید قرار گرفته است، یعنی در بین این سه مهارت از اولویت دوم برخوردار است که یافته‌های حاصل از تحلیل مولفه‌های مهارت ارتباطی نشان می‌دهد که هر سه مولفه مهارت ارتباطی (مهارت شنود موثر، مهارت کلامی و مهارت بازخورد) در کتاب درسی مورد توجه قرار گرفته و در این بین به ترتیب مهارت بازخورد، مهارت شنود موثر و نهایتاً مهارت کلامی مورد توجه قرار گرفته است. در نهایت در مهارت‌های ارتباطی، مهارت جرأت‌ورزی در اولویت سوم قرار گرفته است که تحلیل مولفه‌های مهارت جرأت‌ورزی نشان می‌دهد که به ترتیب به مولفه‌های دلیل آوردن، استدلال و بیان احساسات و عقاید توجه شده است و در مقوله جرأت‌ورزی به مولفه‌های انتقادپذیری و مهارت نه گفتن توجهی نشده است.

در مجموع این یافته‌ها با یافته‌های اسلامی و همکارانش (۱۳۷۸) مبنی بر این که کتاب‌های درسی تعلیمات اجتماعی، از نظر ایجاد و پرورش مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی بسیار غنی و قوی بوده و زمینه لازم را برای رشد اجتماعی و ارتباطی دانش‌آموزان فراهم کرده است، همسو می‌باشد. همچنین با یافته‌های پژوهش نصر و همکاران (۱۳۸۳) مبنی بر این که کتاب‌های درسی عمومی دوره متوسطه به برخی

مقوله‌ها و مهارت‌های اجتماعی توجهی کافی داشته ولی برخی از مقولات را نیز نادیده گرفته است، همسو می‌باشد؛ به عنوان مثال در پژوهش حاضر در مقوله جرأت ورزی به مولفه‌های انتقادپذیری و مهارت نه گفتن توجهی نشده است.

نتایج پژوهش قاسمی و مجیدی‌پرست (۱۳۹۳) نشان می‌دهد که در درس تعلیمات اجتماعی پایه اول راهنمایی به مهارت جرأت ورزی و نه گفتن اصلاً توجهی نشده و این مهارت اجتماعی برای دانش‌آموز تبیین نشده است؛ یافته‌های پژوهش حاضر با این یافته‌ها همسو می‌باشد. با توجه به نتایج این پژوهش پیشنهاد زیر ارائه می‌شود:

تدوین محتوای دروس به گونه‌ای صورت پذیرد که به کودکان در تشخیص هنجارهای اجتماعی، مهارت‌های دوست‌یابی، مهارت انتقادپذیری و مهارت نه گفتن کمک نماید.

منابع

- اسلامی، فرزانه؛ یارعلی، جواد؛ شواخی، علیرضا؛ عریضی، فروغ‌السادات (۱۳۷۸). بررسی مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی در کتاب‌های درسی تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی تحصیلی. تعلیم و تربیت. ۲۴(۱). ۱۹۱-۲۲۱.
- سند برنامه درسی ملی، (۱۳۹۰). تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی
- موسی‌زاده، شیرین. (۱۳۸۹). ماهنامه علمی / تخصصی انجمن روابط عمومی ایران، شماره ۷۴
- فاتحی‌زاده، مریم؛ فتحی، فاطمه. (۱۳۸۰). بررسی عملکرد مدرسه در ایجاد و پرورش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر اصفهان. طرح تحقیقاتی آموزش و پرورش استان اصفهان.
- قاسمی، اسماعیل؛ مجیدی‌پرست، سجاد (۱۳۹۳). تحلیل محتوای مقولات مهارت‌های اجتماعی در کتاب درسی تعلیمات اجتماعی سال اول راهنمایی. پژوهش در برنامه‌ریزی درسی. ۱۱(۱۶). ۷۴-۸۳.
- محمودی، محمدتقی. (۱۳۹۰). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی تحصیلی از منظر نوع رویکرد آموزش شهروندی. فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، ۸(۲ و ۱)، ۹۶-۱۰۸.
- میچل، (۲۰۰۶). آموزش مهارت‌های اجتماعی ترجمه نیکی (۱۳۸۹)، (۱۳۹۵). دوره ۱۴(۳).
- نصر اصفهانی، احمدرضا؛ فاتحی‌زاده، مریم؛ فتحی، فاطمه (۱۳۸۳). جایگاه مهارت‌های اجتماعی مورد نیاز دانش‌آموزان در کتاب‌های درسی عمومی دوره متوسطه. دانشور رفتار. ۱۱(۹). ۴۹-۶۴.
- Ellis, B. M. (2013). The relation between language and social skills in children with Down syndrome: Examination of pressure equalization tube placement during the critical developmental period. Honors thesis, University of Southern Mississippi.
- Matson, J. Mayville, E. Lott, J. Bielecki, J. & Logan, R. (2003). A comparison of social and adaptive functioning in persons with psychosis, autism, and severe or profound mental retardation. Journal of Developmental and Physical Disabilities, 15, 71-85.
- Marquez, B., Marquez, J., Vincent, C. G., Pennefather, J., Sprague, J. R., Smolkowski, K., & Yeaton, P. (2014). The iterative development and initial evaluation of We Have Skills!, an innovative approach to teaching social skills to elementary students. Education and Treatment of Children, 37(1), 137-161.